

Centralna Komisja Egzaminacyjna

Arkusz zawiera informacje prawnie chronione do momentu rozpoczęcia egzaminu.

Układ graficzny © CKE 2010

WPISUJE ZDAJĄCY

KOD

--	--	--

PESEL

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

*Miejsce
na naklejkę
z kodem*

dysleksja

**EGZAMIN MATURALNY
Z JĘZYKA BIAŁORUSKIEGO**

POZIOM PODSTAWOWY

MAJ 2010

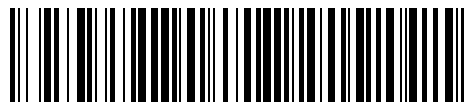
Instrukcja dla zdającego

1. Sprawdź, czy arkusz egzaminacyjny zawiera 14 stron. Ewentualny brak zgłoś przewodniczącemu zespołu nadzorującego egzamin.
2. Pisz czytelnie. Używaj długopisu/pióra tylko z czarnym tuszem/atramentem.
3. Nie używaj korektora, a błędne zapisy wyraźnie przekreśl.
4. Pamiętaj, że zapisy w brudnopisie nie będą oceniane.
5. Możesz korzystać ze słowników językowych.
6. Na karcie odpowiedzi wpisz swój numer PESEL i przyklej naklejkę z kodem.
7. Nie wpisuj żadnych znaków w części przeznaczonej dla egzaminatora.

**Czas pracy:
170 minut**

**Liczba punktów
do uzyskania: 70**

*Część I – 21 pkt
Część II – 49 pkt*

MOB-P1_1P-102

Сзэ́сь I – rozumienie czytanego tekstu

Прачытай уважліва тэкст Валянціна Акудовіча *Уводзіны ў новую літаратурную сітуацыю* і адкажы на пытанні. Адказвай выключна на аснове тэксту і толькі сваімі словамі або згодна з патрабаваннямі задання.

Валянцін Акудовіч

Уводзіны ў новую літаратурную сітуацыю
(скарочана)

1. Мадэрнізм – бадай, найбольш канцэптуальная¹ з'ява, якой можна акрэсліць падзеі першых дзвюх трацінаў² дваццатага стагоддзя, і не толькі ў літаратуры. Цягам усяго свайго папярэдняга існавання літаратура базавалася на мімесісе³, гэта значыць, на вербальных прыпадабненнях⁴ формам быцця, як натуральным, гэтак і штучным. Мімесіс, як асновапалеглы⁵ прынцып вербальнай творчасці, сфармуляваў яшчэ Арыстоцель у сваёй “Паэтыцы”, і з той пары прыпадабненне прыродзе заставалася асноўным прынцыпам літаратурнай творчасці. Мадэрнізм паспрабаваў адмовіцца ад мімесісу, ад інтэрпрэтацыі рэальнасці і падступіўся да стварэння новых формаў, якія ў сваім натуральным выглядзе ў прыродзе не сустракаліся і ўяўлялі сабой не непасрэдна адбітак формаў і падзеяў рэчаіснасці, не іх люстраванне, а тое, што рэальна не існавала, што, магчыма, і прадугледжвалася⁶ натуральнай прыродай, аднак у сілу нейкіх прычынаў не было ёю выяўлена.
2. Век мадэрнізму ў літаратуры лішне не задоўжыўся, але магутны парыў да канцэптуальнага рэфармавання літаратуры даў немалы плён. Зразумела, што існуе безліч меркаванняў, як адносна вынікаў гэтага плёну, так і адносна таго, з кім персанальна гэты плён можа быць атаясамлены. Асабіста я схільны лічыць у мадэрнізме самай плоднай і рэалізаванай эстэтычна-аналітычную плынь [...] Сутнасць эстэтычна-аналітычнага прынцыпу ў тым, што ён факусаваў⁷ у адным тэкставым кантынууме⁸ культуралагічныя знакі самых розных эпохаў і культураў, тым самым ствараючы эстэтычную прастору на прынцыпах рашуча адрозных ад тых, што прапаноўваў мімесіс [...]
3. Што да мадэрнізму ў беларускай літаратуры, то тут, з майго гледзішча, сітуацыя выглядае наступным чынам. На пачатку стагоддзя (недзе да сярэдзіны 20-х [...]) у беларускай літаратуры раз-пораз сустракаліся прыкметы мадэрнізму. Даследчыкі досыць пераканаўча даводзяць пра наяўнасць фрагментаў сімвалізму ў паэзіі Багдановіча і Купалы, футурызму ў маладнякоўцаў, і да таго падобнае. [...] Але колькі б мы ні знаходзілі прыметаў мадэрнізму ў тагачаснай беларускай літаратуры, будзем выразна ўсведамляць, што гэта толькі фармальна-эстэтычныя адзнакі павярхоўных уплываў еўрапейскай культуры, бо калі па сутнасці, то ў беларускай літаратуры той пары яшчэ адно закладваліся падваліны літаратурнага дома, і нам было не да мадэрнізму. Новая беларуская літаратура ўсведамляла сябе нейкай самадастатковай цэласнасцю ўсяго некалькі дзесяцігоддзяў, пакуль нічога да рэшты не было збудавана, каб нешта патрабавала

¹ канцэптуальны – які мае сур'ёзную самастойную агульную ідэю.

² траціна – трэць, адна з трох роўных частак, на якія дзеліцца што-небудзь.

³ мімесіс – катэгорыя наслідавання.

⁴ прыпадабненне – вымаўленне якога-небудзь гуку ў слове так, што ён становіцца падобным на сумежны з ім, бліжкім да яго.

⁵ асновапалеглы – галоўны, пакладзены ў аснову.

⁶ прадугледжваць – бачыць наперад, угадваць магчымасці чаго-небудзь.

⁷ факусаваць – канцэнтравана, лучыць.

⁸ кантынуум – (тут) цэласнасць.

мадэрнізацыі. Да таго ж, наша літаратура не разгортвалася сама па сабе і дзеля сябе, усю энергію свайго слова яна прама ці ўскосна скіроўвала на фармаванне нацыі, дакладней, яна сама была той формай, адпаведна канфігурацыям якой гэтая нацыя і фармавалася. Праўда, само стварэнне нацыі і тым болей нацыянальнай дзяржавы можна кваліфікаваць як мадэрновы праект па рэарганізацыі гэтай часткі сярэднеўрапейскай прасторы, але мы тут гаворым не пра геапалітыку, а пра літаратуру.

4. За тое, што [...] сама беларуская літаратура жыла ў тэмпаральна⁹ іншым ад агульналітаратурнага часе, сведчыць творчасць пісьменнікаў Заходняй Беларусі, якія былі вольныя ў сваіх фармальна-эстэтычных памкненнях, але пры гэтым па сутнасці (акрамя ідэалагічных вектараў) нічым у творчасці не адрозніваліся ад сваіх савецкіх калегаў. Яшчэ больш у гэтым сэнсе ўражвае літаратура пасляваеннай беларускай эміграцыі. Ладная яе частка не адно дзесяцігоддзе пражыла ў буйнейшых літаратурных сталіцах свету, карысталася з найноўшых здабыткаў сусветнай літаратуры, была абцяжараная сацыяльнымі і духоўнымі патрэбамі тэхнакратычных грамадстваў, але, нягледзячы на кантэкст існавання, прадуквала тэксты, якія за надзвычай рэдкімі выключэннямі [...] былі што дзве кроплі вады падобныя да тэкстаў, напісаных савецкімі пісьменнікамі ў рэчышчы сацрэалістычнага метаду (натуральна, калі не звярнуць увагу на выразны антыкамунізм нашай эмігранцкай літаратуры).
5. Усё гэта амаль напэўна сведчыць, што [...] тэмпаральны час беларускай літаратуры, які не супадае з глабальным часам еўрапейскай літаратуры, не ёсць маёй абстрактна-тэарэтычнай выдумкай, а рэальна прысутнічае ў літаратурным працэсе і дыктуе яму эстэтычныя формы адлюстравання ўласнай тэмпаральнасці.
6. Разам з тым, нельга абмінуць увагай і вонкавыя фактары, якія больш чым на паўстагоддзе выключылі беларускую літаратуру з агульнасусветнага літаратурнага працэсу, знерухомілі яе ў статыцы аднаго сацрэалістычнага метаду (іншая рэч, ці існаваў ён увогуле, гэты сацрэалізм?), ператварылі ў ідэалагічную прыладу таталітарнай сістэмы, якая да таго ж фізічна зрэпрэсавала¹⁰ і зніштожыла некалькі пакаленняў пісьменнікаў, што, натуральна, не магло не адбіцца і на ўнутраных, уласна тэмпаральных працэсах.
7. Пры моцным жаданні і ў гэтым герметычным перыядзе беларускай літаратуры можна шукаць і, пэўна, знаходзіць аналогіі і паралелі з падзеямі сусветнай літаратуры, а ў нейкім адмысловым аспекце гэтыя паралелі і аналогіі, безумоўна, і мусяць прысутнічаць, бо ніякімі жалезнымі заслонамі не стрымаць агульныя эстэтычныя павевы і перарухі. Але ў тым ракурсе¹¹, які мы абралі, я не бачу тоесных¹² тэндэнцыяў, а толькі два вялікія выключэнні: гэта творчасць Васіля Быкава і Кузьмы Чорнага. Экзістэнцыйная проза Быкава, хай сабе па часе і трохі прыпознена, але ў цэлым стасуецца з еўрапейскай экзістэнцыйнай літаратурай, найперш прозай Камю і Сартра. Што да Кузьмы Чорнага, то тут мы ўвогуле маем унікальны выпадак. Калі цягам станаўлення свайго майстэрства Кузьма Чорны шмат чым лучыўся з Кнутама Гамсунам, то яго позняя проза, асабліва раман “Млечны шлях”, не толькі супадае, а, бадай, апярэджвае на такт-другі тыя тэндэнцыі, што неўзабаве стануць разгортвацца ў еўрапейскай літаратуры, у прыватнасці ў экзістэнцыйнай прозе і літаратуры абсурду.

⁹ тэмпаральна – часова.

¹⁰ зрэпрэсавана – падвергнуць рэпрэсіям.

¹¹ ракурс – (тут) перспектыва.

¹² тоесны – зусім падобны, аднолькавы, такі ж.

8. Дарэчы, калі я тут кажу, што па-за гэтымі двума выключэннямі беларуская літаратура, [...], цалкам выпала з кантэксту сусветнай літаратуры, то гэта зусім не азначае, быццам я лічу, што ў сацрэалістычны перыяд наша літаратура не мела нічога вартага ўвагі. Зусім наадварот: 60-я, 70-я, 80-я гады былі, бадай, найбольш плённымі за ўсю гісторыю існавання нашага прыгожага пісьменства. Тут можна называць дзесяткі і дзесяткі прозвішчаў літаратараў, якія ў прозе, паэзіі, драматургіі, крытыцы стварылі нямала выдатных твораў [...]. Але праблема, як мне здаецца, у іншым: беларуская літаратура 60-80-х гадоў не супадала не толькі з тымі працэсамі, што адбываліся вонкі яе ў сусветнай літаратуры, але ўжо не супадала і з уласнай тэмпаральнасцю, і таму яна як бы нерухома завісла сама ў сабе, пазбаўленая як знадворкавых, гэтак і ўнутраных кантэкстуальных повязяў. Гэта вельмі рызыкаўная тэза, магчыма нават авантурная, але мне здаецца, што тэмпаральна беларуская літаратура згаданага перыяду ўжо патрабавала мадэрнізму, аднак натуральны покліч быў заглушаны рэпрэсіўнай ідэалогіяй. Бадай адзіным аргументам на карысць маёй авантурнай тэзы з'яўляецца Алесь Разанаў. Калі трохі перабольшыць, то пэўна нават можна сказаць, што ўвесь наш мадэрнізм пачынаецца і канчаецца творчасцю Разанава, прынамсі, беручы пад увагу перыяд да новай культурнай сітуацыі, якая пачала фармавацца напрыканцы васьмідзесятых гадоў.

Акудовіч В. *Разбурыць Парыж*. Мінск, 2004. С. 213–218.

Заданні да тэксту

Заданне 1 (2 пункты)

На аснове першага абзаца сфармулюй тры асноўныя прынцыпы мадэрнізму:

1.
2.
3.

Заданне 2 (2 пункты)

У першым абзацы знайдзі словы, якія абазначаюць:

- вусны
- раздзел тэорыі літаратуры
- аснова тэорыі

Заданне 3 (1 пункт)

На аснове другога абзаца напішы, што з'яўлялася характэрнай рысай эстэтычна-аналітычнай плыні мадэрнізму.

.....
.....

Заданне 4 (2 пункты)

На аснове трэцяга абзаца напішы, што аўтар думае аб прысутнасці мадэрнізму ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя і як абгрунтоўвае свае погляды.

.....
.....
.....

Заданне 5 (1 пункт)

Якая была, паводле аўтара, галоўная мэта беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя? Адкажы на аснове трэцяга абзаца.

.....
.....
.....

Заданне 6 (1 пункт)

Як у трэцім абзацы аўтар паказвае адносіны паміж стварэннем нацыі і мадэрнізмам?

.....
.....
.....

Заданне 7 (2 пункты)

У чацвёртым абзацы аўтар піша пра літаратуру трох груп пісьменнікаў, якія выкарыстоўвалі сацрэалістычны метады творчасці. Назаві гэтыя групы.

1.
2.
3.

Заданне 8 (2 пункты)

У чацвёртым абзацы аўтар выкарыстоўвае фразеалагічны выраз. Знайдзі яго і растлумач значэнне.

.....
.....
.....

Заданне 9 (2 пункты)

На аснове чацвёртага і пятага абзацаў напішы адрозненне беларускай і заходнееўрапейскай літаратуры пачатку XX стагоддзя.

.....
.....
.....

Заданне 10 (1 пункт)

На аснове шостага абзаца напішы, з чым звязаныя былі знешнія фактары, якія выключылі беларускую літаратуру з агульнаеўрапейскага літаратурнага працэсу.

.....

.....

.....

Заданне 11 (2 пункты)

У сёмым абзацы аўтар называе творчасць Кузьмы Чорнага і Васіля Быкава "двума вялікімі выключэннямі". Чаму?

.....

.....

.....

Заданне 12 (2 пункты)

У восьмым абзацы аўтар піша пра застой у беларускай літаратуры 60-80-х гадоў. Напішы, што выклікала гэты застой.

.....

.....

Заданне 13 (1 пункт)

Дадзеныя фрагменты тэксту Валянціна Акудовіча гэта:

- а) эсэ;
- б) рэцэнзія;
- в) рэпартаж.

Падкрэслі правільны адказ.

Część II – pisanie własnego tekstu w związku z tekstem literackim zamieszczonym w arkuszu. Wybierz jeden temat i napisz wypracowanie.

Тэма 1: Беларускі менталітэт на аснове аналізу і інтэрпрэтацыі верша Уладзіміра Караткевіча *На Беларусі Бог жыве*. Звярні ўвагу на мастацкія спосабы яго паказання ў творы.

Уладзімір Караткевіч

На Беларусі Бог жыве

«На Беларусі Бог жыве», –
 Так кажа мой прасты народ.
 Тую праўду сцвярджае раса ў траве
 І адвечны зор карагод.
 Тую праўду сцвярджае
 Упартасць хваль,
 І продкаў заповіт,

І мовы залатая сталь,
І нашых дум сусвет.
Тую праўду сцвярджае
Ўсё зноў і зноў
Ўсім лёсам, –
Няхай спакваля¹³, –
У хмарах дубоў,
У вясёлках агнёў
Купальская наша зямля.
І няхай давядзе мне
Іншая кроў,
Што брашу,
Як сабачы сын, –
А няма нідзе
Вярнейшых сяброў
І прыгажэйшых жанчын.
Гэта край раскрытых душ і дзвярэй,
Гэты край –
Твой дом і сабор...
Ў нас дваццаць з лішнім тысяч рэк,
Адзінаццаць тысяч азёр.
Нам ёсць што піць,
З падмосткаў¹⁴ ліць,
Чым палі свае акрапіць,
А як давядзе, то ёсць нам дзе
І ворага ўтапіць.
І тая памяць жыве не ў царкве,
А ў кожнай жыве галаве:
«На Беларусі Бог жыве...» –
І хай сабе жыве.
А калі ён шле на нас кару і гнеў, –
Ну што ж, – мы з ім свае:
Ў вяршыні самых гонкіх дрэў
Маланка з неба б'е.

У вяршыні маленькіх і ніцых¹⁵ дрэў
Маланка ніколі не б'е.

І пра тое кожны п'е салавей
Росным кветкам у роднай траве:
«На Беларусі Бог жыве», –
І няхай да веку жыве.

Караткевіч У. *Быў. Ёсць. Буду.* Мінск, 1986. С. 14-15.

¹³ спакваля – павольна, паступова.

¹⁴ падмосткі – драўляны памост на ўзвышэнні.

¹⁵ ніцы – з доўгімі звісаючымі галінамі.

Тэма 2: На аснове аналізу фрагментаў рамана Івана Мележа *Людзі на балоце*, напішы, чым для простага чалавека з'яўляецца свабода.

Іван Мележ

Людзі на балоце
(фрагменты)

Абвыкся, прыцярпеўся б Васіль у турме, калі б балела яму толькі тое, што арыштант, прызвычайіўся б і да таго, што з цяперашняга часу ён чалавек з плямай. Да думак аб чалавечай нячуласці і несправядлівасці ён звык з малых год, з чужых гаворак і з свайго вопыту, і хоць яны на час зрабіліся вастрэйшыя, хутка прыглухлі б і прыцьмелі б таксама.

Горш за ўсё, самай вялікай пакутай было тут проста сядзенне, сядзенне без звычайных клопатаў, без працы. І доўгімі днямі і яшчэ даўжэйшымі ў крыўднай бессані¹⁶ начамі думаў, балеў душою па дамоўцы, па недамалочаным жыцце, па небараку Гузу, які, можа, стаіць не дагледжаны як след, па хаце, для якой ён не прывёз дроў і якая, можа, выстыла. Не дрэмлючы, трызніў гумном, цэпам з выслізганым далонямі цапільнам, бачыў пусты ток, убіраў ноздрамі пах даўняй трухі¹⁷ з застаронкаў, чуў, як шамаціць сена ў мяккіх маршчыністых губах каня. Рукі, душа яго прагнулі працы.

Але працы не давалі. Хоць звычайна не меў схільнасці прасіць, усё ж аднойчы не вытрываў, заікнуўся перад вартавым, што паклікаў барадатага і слабадскога канакрада, каб дазволілі і яму. Вартавы, русявы хлопец у доўгім кавалерыйскім шынялі, нядаўна дэмабілізаваны, адрэзаў па-вайскаваму, адным словам: не загадана. З таго разу Васіль ужо не прасіўся, паслухмяна і абыякава цягнуў нуду на прыгорбленых плячах.

Адзінае, што абнадзейліва свяцілася яму наперадзе, была думка пра сустрэчу з маці. Ён чакаў яе, як ніколі дагэтуль, з дня на дзень, і асабліва ў нядзелю, калі местачковая вуліца, нявідная, але добра чутная адсюль, стала поўніцца жвавым кірмашовым гулам, ляскатам колаў па бруку, гоманам.

Ён не памыліўся: маці прыйшла. Калі яго ўвялі ў пакой, дзе сустракаліся, маці, якая асцярожна сядзела ўскрай услончыка¹⁸, не зводзячы добрых вачэй з яго, хапаючыся, узялася, стала ў замяшанні. Так і стаяла маўклівая, і толькі вочы, насцярожаныя, чулыя, павільгатнелыя, поўныя вялікага шкадавання, казалі, што робіцца ў яе душы. У гэты час Васіль пашкадаваў, што не пагаліўся, што рэдкая, яшчэ маладая барада, якая выбілася тут, мусіць, робіць яго твар пастарэлым, горшым.

Ён заўважыў, як у маці жалліва смыкнуліся куточки губ, і падумаў, што яна вось-вось заплача. Але яна стрымалася, звыкла правяла ражком паркалёвай хусткі па роце, стала заклапочаная. Падаючы торбу, загаварыла:

– Я тут хлеба дзве кулідкі¹⁹ паклала. Учора спякла... Мядку дзед расстараўся. У конаўцы берасцянай, кеб²⁰ не выліўся, глядзі... Уюнкоў²¹ насушыла з дзесятачак... Цыбулькі, гуркоў прынесла...

– Мёд лепей было б на продаж, – строга зазначыў Васіль.

– Ячак дзесятак прадам... Солі трэ і запалак...

Васіль не сказаў нічога на гэта. Пацікавіўся іншым:

– Як там Гуз? Не кульгае?

¹⁶ бессань – (разм.) бяссонніца.

¹⁷ труха – (разм.) перацёртае сена, салома; пацяруха.

¹⁸ услончык – пераносная лаўка на ножках у сялянскай хаце.

¹⁹ кулідка – (дыялект.) бохан.

²⁰ кеб – (дыялект.) каб.

²¹ уюн – вельмі рухавая рыба з падоўжаным чэрвепадобным целам.

- Не-а. Папраўляецца.
- Жыто – немалочанае?
- Дамалочуваем. Дзед і я...
- Стары – дужы, кеўляе²², значыцца?..
- Кеўляе. Дужы.

За кожным пытаннем і адказам ішла важкая, поўная матчынага смутку, цішыня.

[...]

Распытваў Васіль, раіў, наказваў, а сам не раз, не два думкаю падыходзіў да Ганны: як яна, ці помніць пра яго, ці не злуе за крыўду? Усё чакаў, што маці загаворыць пра яе.

Маці нібы прачытала яго думкі.

- Ганну Чарнушкаву бачыла сягоння...
- Тутака?
- Не-а. Дома, каля калодзезя. Кляняцца табе сказала.
- А... – Васілю стала добра, хораша. – І ты ёй перадай – што кланяюся...
- Перадам...

Ён перахапіў спасцярожлівы матчын позірк і здагадаўся, што яна штосьці тоіць, не наважваецца адкрыць.

- Як яна, вясёлая?
- Маркотная... Бы з крыўдай якою...

Васіль адвёў вочы ўбок, прамаўчаў. Але таіла яна не гэтае, большае. Разважыўшы, прызналася з непакоем:

- Яўхім Карчоў, кажуць, нешто стаў каля яе... круціцца...
- Яўхім?

– Гаворка такая была... Толькі Ганна, кажуць, не хіліцца да яго... – паспрабавала супакоіць маці.

Яна перавяла тут жа гаворку на іншае, але вестка, што неспадзеўкі дайшла да Васіля, ужо не адступалася ад яго. З усяго, што Васіль пачуў тут ад маці, яна найбольш хвалявала яго, ныла ў ім. Нельга сказаць, каб вестка гэтая вельмі занепакоіла адразу – Васіль быў такі, што паддаваўся настройм няхутка, новыя і радасць, і бяда авалодвалі ім спакваля, усё мацней, глыбей з часам. Усё ж пачутая нядобрая навіна пра Ганну ўжо тут, у гаворцы з маці, захмарыла яго. [...]

Маці зразумела, што дарэмна стараецца сусцешыць, змоўкла зусім, адно не зводзіла вачэй з сына, добрых і сумных. Маўчаў і Васіль, так у маўчанні і сышоў канец іх спаткання. [...]

Нават калі Васіль адзін пайшоў па вуліцы, галоўнай местачковай вуліцы, яму яшчэ добра не верылася, што ўся тая недарэчная, прыкрая гісторыя скончылася, што ён ужо не пад прыглядам варты, не арыштант, а вольны казак, што можа ісці туды, куды хоча, куды вядзе сэрца. Ён і не агледзеўся, як прайшоў вуліцу з радамі дробных крамак, з разнастайнымі шылдамі і шылдачкамі, як павярнуў к гары і паўз двухпавярховы дом «воласці» пачаў борзда ўздымацца па чырвонаглінянай каляністай дарозе. І гару, увесь немалы, круты ўздым, адалеў ён ураз, не прыпыняючыся, не аддыхваючыся, поўны незвычайным адчуваннем нецярплівай, крылатай лёгкасці ў сабе.

Узяцеўшы на гару, убачыў перад сабой знаёмую дарогу з пабурэлым курганам справа, з голымі дубкамі, наводдаль, у цемнаватай хмурнай далечы – нізкую роўнядзь палёў, што ішлі пад самыя Глінішчы, пад хмызнякі і балоты, за якімі таіліся родныя, жаданыя Курані, – і стаў як бы больш верыць у рэальнасць таго радаснага, якое толькі што адбылося. [...] Па гары спераду наўкася кідаўся густы вецер, сек дробным снегавым крупіннем, абцінаў холадам, быў такі пранізлівы і дужы, што зрэбныя

²² кеўляць – (дыялект.) тут: змагаць, даваць рады.

BRUDNOPIS (*nie podlega ocenie*)